

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора Каленюк Ірини Сергіївни на дисертацію Царенко Ілони Олександрівни на тему «Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами, планами, темами

Трансформаційні зміни глобального середовища, спричиненні інтенсифікацією інноваційних процесів та поширенням інформаційно-комунікативних технологій, обумовлюють нові виклики для вищої освіти, зокрема – постійної готовності до змін та адаптації до мінливого ринку, передбачення перспективних напрямів розвитку науки та техніки, постійного розвитку, орієнтації навчання на формування навичок оволодіння новими знаннями, вміннями, генерування нових ідей та продукування інновацій. Саме тому, система вищої освіти повинна постійно вдосконалюватися, підтверджувати свою конкурентоспроможність не лише в межах національної економіки, у відповідності до її потреб, а й світової, надаючи якісну вищу освіту іноземним студентам.

Як свідчить світовий досвід, розвинені країни світу мають конкурентоспроможні системи вищої освіти, здатні забезпечувати власну економіку висококваліфікованими креативними фахівцями, стимулювати розвиток, наповнювати державний бюджет надходженнями від освітньої, інноваційної діяльності та експорту освітніх послуг. Причому якісна вища освіта стає рушієм не лише соціально-економічного розвитку країни, а й інституційного середовища територій, фактично, точкою сталого розвитку таких територій.

Україна, на відміну від розвинених країн, демонструє «наздоганяючий» тип соціально-економічного прогресу, в межах якого такий суспільний інститут як вища освіта не лише не забезпечує у повній мірі інноваційного розвитку, а й характеризується стратегічними технологічними розривами та, як наслідок, не сприяє сталому розвитку суспільства. Сприйняття вищої освіти в якості вторинного чинника призводить до демотивації розвитку інституційного середовища її функціонування, унеможлиблює прогресивний розвиток національної економіки в цілому. Окрім чітко наявних диспропорцій

в заробітній платі, дисбалансу кваліфікованої праці й освітніх послуг, проблемним аспектом стає освітня еміграція, що в сукупності свідчить про неефективність державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти.

Саме тому актуалізується необхідність вдосконалення механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України в контексті вимог інноваційної моделі економіки.

Дисертаційна робота пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт Центральноукраїнського національного технічного університету, а саме: «Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України» (номер державної реєстрації 0117U001298, 2016 р.), у межах якої автором досліджено теоретичні засади державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти, механізму його здійснення, проведено поглиблений аналіз стану результативності регулювання конкурентоспроможності вищої освіти; «Розвиток інноваційно-інтегрованих структур як чинник національної безпеки держави в умовах соціально-економічної нестабільності» (номер державної реєстрації 0117U001101, 2017 р.), під час виконання якої автором сформульовано роль закладів вищої освіти та вищої освіти загалом у розвитку інноваційно-інтегрованих структур.

Отже, наявність невирішених питань щодо ефективного механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти підтверджують актуальність, необхідність та своєчасність теми дисертаційного дослідження Царенко І.О.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, сформульованих дисертантом, підтверджується проведенням детальним аналізом теоретичних концепцій і підходів до механізму державного регулювання вищої освіти в контексті вимог інноваційного типу економіки, що викладені в наукових джерелах із 245-ти найменувань (нормативно-правові документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, дані Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Українського центру оцінювання якості освіти, дані Інституту статистики ЮНЕСКО, Всесвітнього економічного форуму, Глобального банку, інших міжнародних організацій та аналітичних агентств (Universitas21, QS), результати соціологічних досліджень тощо), використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема: аналізу, синтезу, наукової абстракції, логічного узагальнення, класифікації, порівняльного і статистичного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, індексного методу, методу групування, інтегральної оцінки, системно-структурного аналізу, індукції та дедукції, креативного komponування, SWOT-аналізу, деталізації оцінних індексів, структурного моделювання динамічних процесів.

Автором узагальнено теоретичні засади та зарубіжний досвід щодо механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти, обґрунтовано практичні рекомендації щодо його вдосконалення.

Об'єкт, предмет, мета дисертаційної роботи логічно пов'язані та достатньо чітко окреслюють поле дослідження. Об'єктом дослідження є процес державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України. Предметом - теоретико-методичні засади та науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення державного механізму регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України за умов прискореного розвитку економіки інноваційного типу та викликів глобалізованого середовища.

Матеріал дисертаційного дослідження викладено достатньо послідовно, завдяки чому ясно та легко простежується логіка дослідження. Висновки та рекомендації роботи є в достатній мірі обґрунтованими, відповідають сформульованим завданням дослідження та підтверджуються результатами апробації основних положень дисертації. У цілому дисертаційне дослідження Царенко І.О. характеризується структурованістю, методичною завершеністю та чіткістю одержаних результатів.

Наукова новизна і практична значущість отриманих результатів

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом дисертанта, його опублікованими науковими працями дає можливість погодитися з наступними положеннями, які винесені автором на захист на предмет наукової новизни і відображають його особистий внесок у розвиток наукових підходів щодо вдосконалення механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України:

1. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження в частині трактування поняття “конкурентоспроможність вищої освіти” як спроможність закладів національної системи вищої освіти надавати якісні освітні послуги вітчизняним і зарубіжним споживачам на основі сучасних моделей підготовки фахівців інноваційного типу. Обґрунтовано, що досягнення конкурентоспроможності вищої освіти на регіональному (локальному), національному і міжнародному рівнях підтверджується комплексом різнопорядкових показників, а саме: наявність потужних закладів вищої освіти (ЗВО) національного та регіонального рівня, що здатні забезпечувати потреби ринку праці у високоосвіченій робочій силі та залучати студентів з-за кордону; високі позиції у міжнародних та національних рейтингах; задоволення очікувань її споживачів щодо подальшої реалізації набутих ними фахових знань, умінь та компетентностей (стор. 56-57).

2. Удосконалено методологічні засади визначення стратегічних пріоритетів державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти, які повинні бути сфокусовані не лише на можливостях подолання стратегічного розриву (GAP 3.0), що обумовлений кризовим станом економіки та деструктивним впливом на розвиток вищої освіти в умовах країн транзитивної

економіки, а, в першу чергу, на формуванні моделі інноваційної економіки постіндустріального типу, що пов'язано з трансформацією економік та вищої освіти під впливом викликів Промислової революції 4.0 (ІР 4.0). Саме такий підхід дозволить забезпечити сталий високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти в довгостроковій перспективі (стор. 189-192).

3. Удосконалено концептуальні засади механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України як сукупності принципів, методів, засобів, важелів управління, функціонування якого має задовольнити конвергенцію поточних заходів та довгострокових цілей, що, з одного боку, дозволить оптимально збалансувати розвиток вищої освіти та потреб економіки, а з іншого – орієнтувати вищу освіту на власний, інноваційно-технологічний розвиток, що має забезпечити її конкурентоспроможність у поточній та довгостроковій перспективі (стор. 213).

4. Удосконалено методичні підходи щодо удосконалення комплексу стимулюючих заходів нормативно-правового, організаційно-адміністративного, економічного характеру із залученням широкого кола стейкхолдерів (роботодавці, громадські інституції, органи державної та місцевої влади) із запровадження закладами вищої освіти сучасних моделей управління якістю освітніх послуг з метою гармонізації інтересів всіх зацікавлених осіб, забезпечення безперервного процесу підвищення якості освітніх послуг, забезпечення та посилення конкурентоспроможності вищої освіти на національному та міжнародному рівнях (стор. 224).

5. Дістало подальшого розвитку обґрунтування прямої пропорційної залежності між ступенем конкурентоспроможності вищої освіти та рівнем фінансування на основі компаративного аналізу показників міжнародних систем рейтингування та обсягів фінансування вищої освіти в країнах світу, що дозволило обґрунтувати необхідність збільшення обсягів на основі імплементації ефективних гнучких моделей фінансування вищої освіти, які б надавали можливість оптимального поєднання фінансової автономії закладів із стимулюючим державним регулюванням, спрямованим на досягнення конкурентоспроможності вищої освіти в глобальному вимірі (стор. 105).

6. Дістали подальшого розвитку методичні положення щодо застосування інтегральної оцінки конкурентоспроможності вищої освіти за групами регіонів України, що, на відміну від наявних, дозволяють здійснити комплексне оцінювання об'єкта дослідження за низкою компонентів (якість науково-педагогічного потенціалу, стан організаційного та навчально-методичного забезпечення закладів вищої освіти, стан науково-дослідної роботи, рівень розвитку міжнародної діяльності, якість контингенту студентів та навчання) і запропонувати на цій основі диференційовані заходи, впровадження яких дозволить усунути наявні регіональні диспропорції щодо конкурентоспроможності вищої освіти (стор. 167).

7. Дістала подальшого розвитку аналітична оцінка наявного стану розвитку вищої освіти України, що, на відміну від традиційних підходів,

дозволила здійснити детальну характеристику регіональних аспектів конкурентоспроможності вищої освіти країни та сформулювати на цій основі концептуальні положення щодо необхідності посилення регіонального контенту державного регулювання з метою зменшення наявних територіальних диспропорцій у сфері вищої освіти шляхом підтримки державою потужних регіональних центрів та закладів вищої освіти (стор. 168).

Теоретична та практична значущість наукових результатів

Одержані автором наукові результати є внеском до збагачення і доповнення теоретичних і прикладних аспектів механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти новими підходами, що мають як теоретико-методичну, так і практичну цінність.

Практична значущість роботи підтверджується довідками про впровадження результатів дослідження у діяльність установ. Зокрема, пропозиції щодо вдосконалення механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України враховано у діяльності Інституту економіки промисловості АН України (довідка №127/к-136 від 05.05.2018 р.). Заходи щодо підвищення ефективності функціонування закладів вищої освіти використано у діяльності Управління освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації (довідка №01-18/46/25-1 від 03.07.2018 р.) з метою підвищення ефективності Стратегії соціально-економічного розвитку Кіровоградської області у сфері освіти. Основні положення дисертації запроваджено у освітній процес Центральноукраїнського національного технічного університету під час викладання навчальних дисциплін «Управління людськими ресурсами», «Національна економіка», «Державне та регіональне управління» та «Методологія наукових досліджень» (довідка 31-15/891 від 25.06.2018 р.); Ужгородським національним університетом – у навчальному процесі під час викладання навчальних дисциплін «Управління людськими ресурсами», «Національна економіка», «Державне та регіональне управління» та «Методологія наукових досліджень» (довідка 2606/01-12 від 22.06.2018 р.).

Концептуальні положення, які розроблені в дисертації, розширюють науковий базис для подальшого розвитку теорії державного регулювання конкурентоспроможності економіки України, а прикладні результати досліджень можуть бути використані Міністерством освіти і науки України, центральними органами влади та місцевого самоврядування.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження в опублікованих працях та авторефераті

Наукові результати, що виносяться на захист, повністю представлені в наукових працях, які відповідають вимогам МОН України до написання наукових статей. Основні положення дисертації опубліковано у 30-ти наукових

працях, серед яких: 3 колективні монографії, 2 з яких написано іноземною мовою, 3 статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз даних, 2 статті – у наукових фахових виданнях України та 5 статей у наукових виданнях іноземних держав, які включено до міжнародних наукометричних баз даних (у тому числі Scopus), 17 тез та доповідей за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, одна з яких індексовано міжнародною наукометричною базою даних WoS. Загальний обсяг публікацій – 18,36 друк. арк.(із них автору належить 16,5 друк. арк.).

Положення наукової новизни, які винесені на захист, висвітлено у зазначених публікаціях та в авторефераті повною мірою. Автореферат дисертаційної роботи відповідає за своїм змістом та структурою дисертації.

Таким чином, автором дотримані всі вимоги МОН України щодо кількості публікацій, зміст опублікованих результатів відповідає тим, що містяться в дисертації і виносяться автором на захист, а основні положення дослідження пройшли всі передбачені види апробації: опубліковані, впроваджені та обговорені на конференціях різних рівнів.

Дисертація та автореферат відповідають вимогам, встановленим чинним законодавством, зокрема Міністерством освіти і науки України. Дисертацію викладено оригінальним авторським стилем, якому характерна науковість, зрозумілість мови, змістовність. За обсягом і структурою робота відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Наголошуючи на загальній позитивній оцінці, вважаємо за доцільне і необхідне висловити зауваження та положення дискусійного характеру, обговорення яких покликане стимулювати наукову думку автора дисертації та учасників процедури її захисту на подальше продукування наукових положень щодо розвитку даного наукового напрямку:

1. В основу трактування поняття «конкурентоспроможність вищої освіти» автор закладає спроможність закладів національної системи вищої освіти надавати якісні освітні послуги на основі сучасних моделей підготовки фахівців інноваційного типу. Однак, по-перше, сучасні моделі є дуже різні і не всі вони є передовими. По-друге, не зовсім чітким є визначення через задоволення очікувань споживачів. Уявляється, що саме *визначення* поняття «конкурентоспроможність вищої освіти» має включати і такий зовнішній аспект оцінки, в якості якої у даному випадку можуть виступати регіональні, міжнародні та глобальні рейтинги, індекси, таблоїди та ін.

2. В роботі автор робить висновок щодо наявності в державному регулюванні «лобіювання, в тому числі й фінансове, університетів-флагманів» що пояснюється «гонкою» за позиціями в міжнародних рейтингових системах. Слід відмітити, що досягнення високих позицій в міжнародних рейтингах є

ключовою метою забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти будь-якої країни, у тому числі і України. Інша річ, що досягнення цієї мети не повинно відбуватися ціною знищення регіональних центрів вищої освіти. І державна політика має передбачати цілі та механізми їх підтримки, що автору слід було б більше деталізувати.

3. При аналізі особливостей механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти, автор основну увагу зосередив на дослідженні впливу внутрішніх стейкхолдерів вищої освіти на рівень її конкурентоспроможності (рис. 1.9, стор. 81). Разом з тим, конкурентоспроможність систем вищої освіти в умовах сучасної глобалізації не може не визначатися і впливом зовнішніх факторів, у тому числі і міжнародними інституціями, партнерами та стейкхолдерами.

4. Автор дисертації в цілому вірно вказує на невисокі обсяги фінансування закладів вищої освіти. Разом з тим, це стосується тільки абсолютних показників, тоді як відносні (частка витрат на освіту у державному бюджеті та відносно ВВП) в Україні виглядають досить непогано. Враховуючи те, що можливості нашого державного бюджету є обмеженими, то варто було б більше акцентувати увагу на можливостях збільшення фінансування за рахунок інших джерел та підвищення фінансової автономії закладів вищої освіти.

5. Дисертант розкриває аспект еволюційних перетворень у сфері вищої освіти впродовж останніх століть (рис. 3.4, стор. 176), в межах якого пропонує категорію стратегічного розриву першого та другого рівнів (GAP 3.0 та GAP 4.0), але не розкриває їх змісту та специфічних характеристик. Робота була би більш виграшною, якби автор запропонував порівняльну характеристику цих двох рівнів.

6. Практичний інтерес становлять результати кореляційно-регресійного аналізу від впровадження сучасних моделей управління якістю закладами вищої освіти, на прикладі конкретного закладу вищої освіти (республіки Словаччина), відповідних змін позицій рейтингової системи (стор. 243). Однак автором не запропоновано механізм їх впровадження вітчизняними ЗВО з детальним описом кожного з етапів та рекомендацій щодо їх застосування.

Однак, вважаємо, що висловлені зауваження та вказані дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значимості, обґрунтованості і достовірності основних положень дисертації та не впливають на рівень наукової новизни, відповідно не змінюють суті і головних висновків дисертаційної роботи Царенко І.О.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Царенко Ілони Олександрівни на тему «Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові

науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності вирішують важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України. Науковий рівень виконаного дослідження та зміст роботи свідчать про обізнаність автора щодо предмету дослідження, володіння сучасним методичним інструментарієм, вміння опрацювати і надавати критичні оцінку значному масиву наукової інформації.

Тема дисертації та її зміст загалом відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, за якою дисертацію представлено до захисту. Оформлення результатів дослідження відповідає чинним вимогам Держстандарту, а викладені положення та висновки – нормам наукового стилю.

Отже, на підставі всього вищезазначеного вважаємо, що дисертаційна робота Царенко Ілони Олександрівни на тему «Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України» за якістю проведених досліджень, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їх практичною цінністю відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, а її автор Царенко Ілона Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
Директор Науково-дослідного інституту
економічного розвитку ДВНЗ «Київський
національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана»

І. С. Каленюк

